

TEK EBEVEYNLİ VE İKİ EBEVEYNLİ AİLELERDEN GELEN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KENDİLİK İMGESİ*

Ayşen Yılmaz**

ÖZET

Amaç: Bu araştırmada iki ebeveynli ve boşanmış-tek ebeveynli (sadece annenin olduğu aile) ailelerden gelen farklı cinsiyetteki üniversite öğrencileri arasında kendilik imgesi açısından farklılık olup olmadığı incelenmiştir. **Yöntem:** Araştırmaya yaşları 18-24 arasında, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin değişik bölümlerine devam eden 34 kız ve 20 erkek olmak üzere toplam 54 öğrenci alınmıştır. 54 deneğin 30'u iki-ebeveynli, 24'ü tek ebeveynli ailelerden gelen üniversite öğrencileridir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Offer Kendilik İmgesi Ölçeği (ÖKİÖ) kullanılmıştır. Araştırmada tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen öğrenciler OKİÖ'ni 11 alt ölçeği açısından karşılaştırılmıştır. **Bulgular:** Duygu düzeyi ve aile ilişkisi alt ölçeklerinde tek ebeveynli aileden gelen üniversite öğrencilerinin, iki-ebeveynli aileden gelen üniversite öğrencilerinden daha düşük puan aldıklarını görülmüştür. Ayrıca duygu düzeyi, beden imgesi, sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve çevre uyumu alt ölçeklerinde erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha düşük puan almışlardır. Aile yapısı ve cinsiyet değişkenlerinin anlamlı olduğu alt ölçekler ise dürtü kontrolü, duygu düzeyi, sosyal ilişkiler, mesleki ve eğitimsel amaçlar ve ruh sağlığıdır. Buna göre tek ebeveynli aileden gelen erkeklerin sözü edilen alt ölçeklerde iki-ebeveynli aileden gelen erkeklerden ve tek ebeveynli aileden gelen kızlardan daha düşük puan aldıkları görülmüştür. **Sonuç:** Boşanma ile ilgili olarak yapılacak olan çalışmalarda çocukların yaşı, cinsiyeti, boşanmanın üzerinden geçen zaman, ailenin ekonomik koşulları ve boşanmadan önce ve sonra eşler arasındaki çalışma gibi faktörlerin dikkate alınması daha aydınlatıcı sonuçlara varmak açısından gerekli görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: İki-ebeveynli aile, boşanmış-tek ebeveynli aile, kendilik kavramı.
SUMMARY: SELF-IMAGES OF UNIVERSITY STUDENTS FROM SINGLE-PARENT FAMILIES AND INTACT FAMILIES

Objective: The purpose of this study was to investigate whether there were differences between college students from divorced (maternal-custodial) and intact families in terms of self image. **Method:** A total of 54 subjects (34 females, 20 males) in the age group of 18-24 years participated the study. Among the 54 subjects, 30 of them were from intact families and 24 of them were from maternal-custodial families. "Offer Self-Image Questionnaire" was used for data collection. In this study, students from intact and maternal-custodial families were compared in terms of 11 subscales. **Result:** The findings indicated that college students from maternal-custodial families scored significantly lower on subscales of family relationships and emotional tone than college students from intact families. Also, males scored significantly lower on subscales of emotional tone, body image, social relationships, family relationships and superior adjustment than females. The interaction of family structure and sex was significant in the subscale of impulse control, emotional tone, social relationships, vocational and educational goals, coping mastery of external world and psychopathology. So, males from maternal-custodial families. Scored lower on those subscales than males from intact families and females from maternal-custodial families. **Discussion:** Some factors such as age and sex of the child, length of time in single-parent, family economic resources and parental conflict before and after divorce should have taken into account seriously in future studies.

Key words: Intact families, divorced (maternal - custodial) families, self-image.

GİRİŞ

Geleneksel olarak iki ebeveynli olan bir aile ortamında yaşamak, tek ebeveynli bir aile ortamına

* IX. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

** Uzm. Psk., Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Psikoloji Bl., Ankara.

göre çocuğa daha zengin bir çevre sağlamaktadır. Anne ve babalar çocuklarına duygusal destek vermekte, bilgi sağlamakta ve çocuklarının sosyal yeterlikleri kazanmalarında da model olmaktadır. Bu görüşe göre, evde bir ebeveynin

olmaması çocuğun sosyalleşmesi açısından problem yaratmaktadır. Boşanmayla birlikte, çocukların ayrı kaldıkları ebeveyni ile olan ilişkilerinin niceliği ve niteliği değişmektedir (Amota 1987). Ebeveynin desteğindeki bu azalma akademik başarının ve öz-güvenin azalmasına, problemli davranışların ise artmasına neden olmaktadır (Belsky 1990). Tek ebeveynli ailedeki ebeveyn, evli ailelerdeki ebeveynlerden daha farklı anne baba tutumu sergilemektedir. Bu da tek ebeveynli ailelerden gelen çocuklar yani farklı aile yapısındaki çocuklar arasında bağımsızlık ve öz-güven açısından farklılıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Barber ve Eccles 1992).

Boşanmaya geçiş aile içindeki bireylerin rollerinde, ilişkilerinde ve evin iş bölümünde birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Boşanma genellikle ailedeki çatışma düzeyini artırırken, çocuğun anne ve babasıyla olan iletişimini de azaltmaktadır (Hetherington ve ark. 1989). Boşanmadan sonra çocukların çoğu kızgınlık, hayal kırıklığı, depresyon ve hatta suçluluk duygusu yaşamaktadırlar. Boşanmış ailedeki çocuklarda en fazla görülen davranış problemleri saldırganlık, sosyal davranışlarda azalma, akademik başarı, öz-güven ve okula uyumda düşüş, yaşlıları ve karşı cinsle arkadaşlıklarında problemlerdir (Amote ve Keith 1991b).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar boşanmanın etkilerinin çocuğun yaşına, cinsiyetine ve boşanmadan sonra geçen zamana bağlı olarak değiştiğini göstermektedir (Amato 1993).

Boşanmaya bağlı olarak çocukların ne tür davranış problemleri yaşadıkları ve ne tür başa çıkma mekanizmaları kullandıkları yaşlarına bağlı olarak değişmektedir. Bazı çalışmalarda okul öncesi dönemde olan çocukların boşanmadan okul çağındaki çocuklara göre daha çok etkilendiği belirtilirken (Allison ve Furstenberg 1989), bazı çalışmalarda büyük yaşta çocuklar için boşanmanın daha problemli olduğu bulunmuştur (Smith 1990, Grant ve ark. 1993). Ayrıca yapılan çalışmalarda büyük ve küçük çocukların yaşadığı problem türlerinin farklı olduğu belirtilmiştir. Çoğu çalışmada küçük çocukların boşanmayla birlikte yıkıcı ve bozucu davranışlar, büyük çocukların ise daha çok depresyona benzer davra-

nışlar sergilediği belirtilmiştir (Hodges ve Bloom 1984). Yapılan çalışmalarda, okul öncesi dönemdeki çocukların boşanmadan kendilerini sorumlu tuttıkları, ebeveynlerinin duygularını, davranışlarını ve ihtiyaçlarını yanlış algıladıkları, ayrıca boşanma olayını tam olarak hatırlayamadıkları belirtilmektedir (Hetherington ve ark. 1989). Büyük çocuklar ise ailedeki çatışmayı daha uzun süre yaşadıkları için boşanmadan daha çok etkilenmekte ve öz-güvenleri de düşük olmaktadır (Beer 1989, Grant ve ark. 1993).

Boşanma konusunda yapılan çalışmaların bir kısmında boşanmanın etkilerinin ergenlik ve yetişkinlik döneminde de incelendiği görülmektedir (Glenn ve Ramer 1987, Amato 1988). Boşanmış ailelerden gelen ergenler ve genç yetişkinlerle yapılan çalışmaların çoğu psikolojik uyum, akademik başarı, toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi ve öz-güven ile ilgilidir (Beer 1989, Gabbardi ve Rosen 1991, Fine ve ark. 1983). Yapılan bir çalışmada ebeveynleri boşandığı anda okul öncesi dönemde olan gençlerin üniversiteye uyumlarının, okul döneminde olan gençlerden daha iyi olduğu görülmüştür (Grant ve ark. 1993). Ayrıca Astone ve McLanahan (1991) iki ebeveynli ailelerden gelen gençlerin üniversite eğitimlerini boşanmış aileden gelen gençlerden daha başarılı bir şekilde tamamladıklarını bulmuşlardır. Ergenlik ve yetişkinlik döneminde ebeveynleri boşanan kişilerin boşanmaya karşı olan tepkilerini inceleyen başka bir çalışmada, hem ergenlerin hem de yetişkinlerin boşanmayla ilgili çok benzer uyum problemleri yaşadıkları görülmüştür (Swartzman-Schatman ve Schinke 1993).

Amato ve Keith (1991a) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında, ebeveynleri boşanan yetişkinlerin psikolojik uyumunun uzun süreli etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada 81000 kişiyi içeren 15 değişken incelenmiş ve ebeveynleri boşanmış olan yetişkinlerin psikolojik uyumunun ebeveynli olan yetişkinlerden daha düşük olduğu görülmüştür. Yetişkinlerin psikolojik uyumunu ölçmek için yapılan başka bir çalışmada ise mutluluk, sağlık, arkadaşlarıyla uyum gibi alanlarda ailelerden gelen yetişkinlerin 8 alandan 7'sinde düşük puanlar aldıkları görülmüştür (Glenn ve Kramer 1987).

Ebeveynin boşanmasının etkilerinin yetişkinlikte de devam etmesinin nedenleri olarak üç açıklama getirilmiştir (Amato ve Keith 1991a). Bunlardan birincisi olan sosyalleşme modeli, boşanmanın olumsuz etkilerini tek ebeveynli ailelerdeki yetersiz düzeydeki öğrenme yaşantılarına bağlamaktadır. Boşanma çocuk ve birlikte kaldığı ebeveyni arasındaki ilişkinin niteliğini ve niceliğini düşürmektedir (Amato 1987, Furstenberg ve Nord 1987). Aynı zamanda bu ebeveynlerin çoğu bir işte çalışmaktadır ve çocuklarına ayırdıkları zaman çok sınırlıdır. Ebeveynin desteğindeki ve ilgisindeki azalmalar akademik başarının ve öz-güvenin düşmesine, problemleri davranışların ise artmasına neden olmaktadır (Amato ve Booth 1991). Ayrıca ebeveyn modelinin kaybı yetişkinlerin iş ve evlilik rollerinde başarılı olması için gerekli olan sosyal yeterlikleri kazanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

İkinci açıklama ekonomik yoksunluk modelidir. Buna göre boşanma genellikle sadece annenin olduğu tek ebeveynli ailedeki yaşam standartlarının ciddi olarak düşmesine neden olmaktadır. Bu düşüş çocuklar açısından çok sayıda problemin ortaya çıkma riskini arttırmaktadır. Ekonomik açıdan yoksunluk çocuğun yetersiz bir eğitim almasını ve ileride iyi bir işte çalışmasını engellemektedir. Maddi durumu kötü olan anneler çocuklarına eğitim amaçlı oyuncak, kitap ya da akademik başarıyı arttıracak araçları sağlayamamaktadırlar (McLanahan ve Booth 1989). Özellikle ergenler bir işe girip aile bütçesine katkıda bulunmak için eğitimlerini yarım bırakmaktadırlar. Yapılan çalışmalarda tek ebeveynli ailelerdeki gelirin akademik başarı, sosyal ilişki, doğru davranış, psikolojik uyum ve benlik kavramı ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Amato 1993). Gelir düzeyi kontrol edilerek yapılan çalışmalarda ise tek ebeveynli ve iki-ebeveynli ailelerden gelen çocukların davranışları arasında anlamlı farklılıkların olmadığı görülmüştür (Amato 1993).

Üçüncü açıklama aile stresi modelidir. Bu model boşanmayı çocuklar açısından bir yıkım olarak görmektedir. Boşanmadan önce ve boşanma sırasında ebeveynler arasındaki çatışma çocuğun psikolojik uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte boşanmayla birlikte okul

değiştirme, taşınma, büyükanne ve büyükbaba ile olan ilişkilerin kesilmesi gibi olaylar çocuk için stres verici şeylerdir.

Boşanmanın etkisinin cinsiyetler arasında farklılık yaratıp yaratmadığına dair bulgular ise çelişkilidir. Bazı çalışmalarda boşanmanın erkek çocuklarını kız çocuklarından daha çok etkilediği bulunurken (Barber ve Eccles 1992), bazı çalışmalarda boşanmanın uzun süreli etkisinin kızlarda erkeklerden daha çok görüldüğü belirtilmiştir (Aktaran, Barber ve Eccles 1992, Hetherington ve ark. 1985). Diğer çalışmalarda ise cinsiyet farklılığı görülmemiştir (Allison ve Furstenberg 1989, Amato ve Keith 1991). Hetherington'a (1979) göre boşanma kız ve erkek çocuklarını farklı şekilde etkilemektedir. Kızlar önceki durumlarına çok çabuk dönerken, erkek çocukları hem evde hem de dışarıda davranış problemleri, saldırganlık ve kişilerarası problemler yaşamaktadırlar (Hetherington ve ark. 1989, Rutter 1987). Erkek çocukları saldırganlıklarını dolaysız olarak çevreye yansıtırlarken, kız çocuklarının yardıma gereksinimi olduğu pek bilinmemektedir. Her iki cinsiyetteki çocuklar da boşanmadan sonra sosyal ilişkilerde problemler yaşamaktadırlar (Spigelman ve ark. 1991).

Yapılan çalışmalarda boşanmadan sonra çocuğun aynı cinsiyetteki ebeveyni ile kalıp kalmasının da çocuğun uyumu açısından çok önemli olduğu belirtilmiştir. Boşanma sonucu babanın olmaması erkek çocukları için kızlardan daha stres verici bir olaydır (Aktaran, Spigelman ve ark. 1991, Emery 1988). Boşanmadan sonra anneye yaşayan kız çocuklarına göre, erkek çocukları hem evde hem de okulda arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle kişilerarası ilişkilerde problemleri davranışlar göstermektedirler. Ayrıca anne ile yaşayan erkek çocukları boşanmadan 2 ya da 3 yıl sonra bile saldırgan davranışlar gösterirken, kız çocuklarındaki duygusal ve sosyal uyum bozuklukları boşanmadan 2 yıl sonra tamamıyla yok olmaktadır. Ancak problemler ergenlik döneminde özellikle karşı cinsle ilişki kurarken ortaya çıkmaktadır (Newcomer ve Udry 1987).

Özetlenecek olursa, yapılan çalışmaların çocuğun iki-ebeveynli aileler ile boşanmış ve tek ebeveynli ailelerde yaşayan okul çağındaki çocukların karşılaştırıldığı görülmektedir (Amato 1988,

Jennings ve ark. 1991, Dawson 1991). Çok az çalışmada sözü edilen aile yapılarında ergenler ya da genç yetişkinler incelenmiştir (Grant 1993, Garber 1991). Anılan yaş gruplarında elde edilen bulguların çelişkili ve çok yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda cinsiyetler açısından da bulguların çelişkili olduğu görülmektedir (Barber ve Eccles 1992, Alisson ve Furrtenberg 1989). Bu çalışmada boşanmış ve iki-ebeveynli aileden gelen üniversite öğrencileri kendilik imgesi açısından incelenmiş ve kültürlerarası karşılaştırmalara da bir ölçüde katkıda bulunmuştur. Ayrıca kültürümüzde boşanmış tek-ebeveynli ailelerden gelen çocukların davranışlarını inceleyen çalışmalara da rastlanmamıştır. Dolayısıyla yapılan çalışma, ülkemizde boşanmanın gençler üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik çalışmalarının ilki olma özelliğini de taşımaktadır.

Genel olarak, araştırmanın amacı boşanmış tek-ebeveynli (sadece annenin olduğu aile) ile iki-ebeveynli alilerden gelen garklı cinsiyetteki üniversite öğrencileri arasında kendilik imgesi açısından farklılıkların olup olmadığını incelemektir.

YÖNTEM

Denekler

Araştırmaya Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Psikoloji, Sosyoloji, Felsefe, Tarih, Halk Bilimi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Alman Dili ve Edebiyatı bölümlerine devam eden yaklaşık 500 öğrenciden 34 kız ve 20 erkek olmak üzere toplam 54 öğrenci dahil edilmiştir. Denekler seçilirken yaşlarının 18-24 arasında olması ve ailelerinin aylık ortalama gelirinin orta sosyo-ekonomik düzeyde olması koşulları aranmıştır. Ayrıca boşanmış tek-ebeveynli ailelerden gelen denekler seçilirken, yaş ortalamaları ve standart kaymaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyodemografik Bilgi Formu ve Offer Kendilik İmgesi Ölçeği kullanılmıştır.

Tablo 1: Denek Gruplarının Yaş Ortalamaları ve Standart Kaymaları

	Denek Grupları			
	İki-ebeveynli		Tek-ebeveynli	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Yaş Ort.	20.16	21.33	20	22
SS	2.43	1.92	1.09	1.30
S	18	12	16	8

Sosyodemografik Bilgi Formu

Bu form deneklerin yaşı, cinsiyeti, aile yapısı, boşanmanın üzerinden geçen süre ve aylık ortalama gelir gibi bilgileri sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Offer Kendilik İmgesi Ölçeği

İlk kez 1962 yılında Daniel Offer tarafından geliştirilmiş olan Offer Kendilik imgesi Ölçeği ergenlerin psikolojik dünyalarında önemli kabul edilen 11 alanda uyumu ölçmektedir. Türkiye'nin de yer aldığı 10 ülkede yapılan bir çalışma sonucunda (Aktaran Çuhadaroğlu ve ark. 1992) ölçeğin uluslararası formu geliştirilmiştir. İlk haliyle 130 sorudan oluşan Offer Kendilik İmgesi Ölçeği (OKİÖ) uluslararası formu yapılan çalışma sonucunda bazı maddelerin çıkarılmasıyla, herhangi bir soru eklemesi olmaksızın ya da sorularda değişiklik yapmaksızın 99 soru olarak düzenlenmiştir. Ölçeğin uluslararası formunun geçerlik ve güvenilirliğine yönelik çalışma 1991'de Özbay ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. 222 öğrenci ve işçi ergeni kapsayan örneklem grubunda yapılan çalışmada OKİÖ'nin alt ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları 0.30 ile 0.69 arasında değişen değerler olarak bulunmuştur. Aksaray tarafından 1992'de Baymur'un Benlik Tasarını Envanteri ile karşılaştırılarak yapılan geçerlik çalışmasında lise öğrencilerinde 1.72 korelasyon saptanmıştır. Test-tekrar test yöntemiyle belirlenen güvenilirlik katsayısı 0.83 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin Türk toplumuna göre standart normları Çuhadaroğlu ve arkadaşları (1992) tarafından elde edilmiştir. Bu amaçla ölçek 12-21 yaşları arasında 453 gence uygulanarak ölçeğin kullanım el kitabındaki önerilere uy-

gun şekilde normatif grup değerleri, yaş ve cinsiyete göre grup normları elde edilip, standart puan cetvelleri çıkarılmıştır.

Ergenlerin kendilik imgesini beş boyutta (psikolojik, sosyal, cinsel, ailesel ve uyumsal) değerlendiren bu ölçek, 11 alt ölçekten oluşmaktadır. Bu boyutlar ve alt ölçekler şunlardır.

1. Psikolojik Benlik

Alt lek 1: Dürtü Kontrolü

2: Duygu Düzeyi

3: Beden İmgesi

2. Sosyal Benlik

Alt lek 4: Sosyal İlişkiler

5: Mesleki ve Eğitimsel Amaçlar

11: Bireysel Değerler

3. Cinsel Benlik

Alt lek 6: Cinsel Tutumlar

4. Ailesel Benlik

Alt lek 7: Aile İlişkileri

5. Uyumsal Benlik

Alt lek 8: evre Uyumu

9: Ruh Sağlığı

10: Başetme

Ölçek uygulanan bireylerin kendileri tarafından doldurulmakta, her soru için cevap listesindeki 6 seçenekten (beni çok iyi tanımlıyor, pek tanımlamıyor, tanımlamaktan uzak, hiç tanımlamıyor) birinin seçilerek numarasının cevap kağıdına işaretlenmesi istenmektedir.

BULGULAR

Offer Kendilik İmgesi leğinin 11 alt leğinden alınan puanlara 2x2 faktörlü varyans analizi uygulanmıştır. Her alt ölçekten deneklerin aldıkları puanların ortalamaları ve standart kaymaları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: 11 Alt lekten Deneklerin Aldıkları Puanların Ortalamaları ve Standart Kaymaları.

Alt lek	Ortalama	Standart Kayma
1. Dürtü Kontrolü	54.78	14.15
2. Duygu Düzeyi	57.19	21.56
3. Beden İmgesi	59.91	16.73
4. Sosyal İlişkiler	55.02	21.95
5. Mes. ve Eğit. Amaç.	49.89	13.73
6. Cinsel Tutumlar	53.61	12.72
7. Aile İlişkileri	55.57	15.22
8. evre Uyumu	58.50	14.86
9. Ruh Sağlığı	58.76	21.01
10. Başetme	56.85	15.40
11. Bireysel Değerler	57.00	9.89

Alt leklere uygulanan varyans analizi sonuçları tek tek verilmemiş, ancak alt ölçeklere ilişkin F değerleri Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, duygu düzeyi ($F= 5.00$; $df=1$ ve 50 ; $p<0.05$) ve aile ilişkileri ($F= 8.85$; $df=1$ ve 50 ; $p<0.01$) alt ölçeklerinde aile yapısı değişkeninin temel etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Offer Kendilik İmgesi Alt leklerine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

F DEğERLERİ

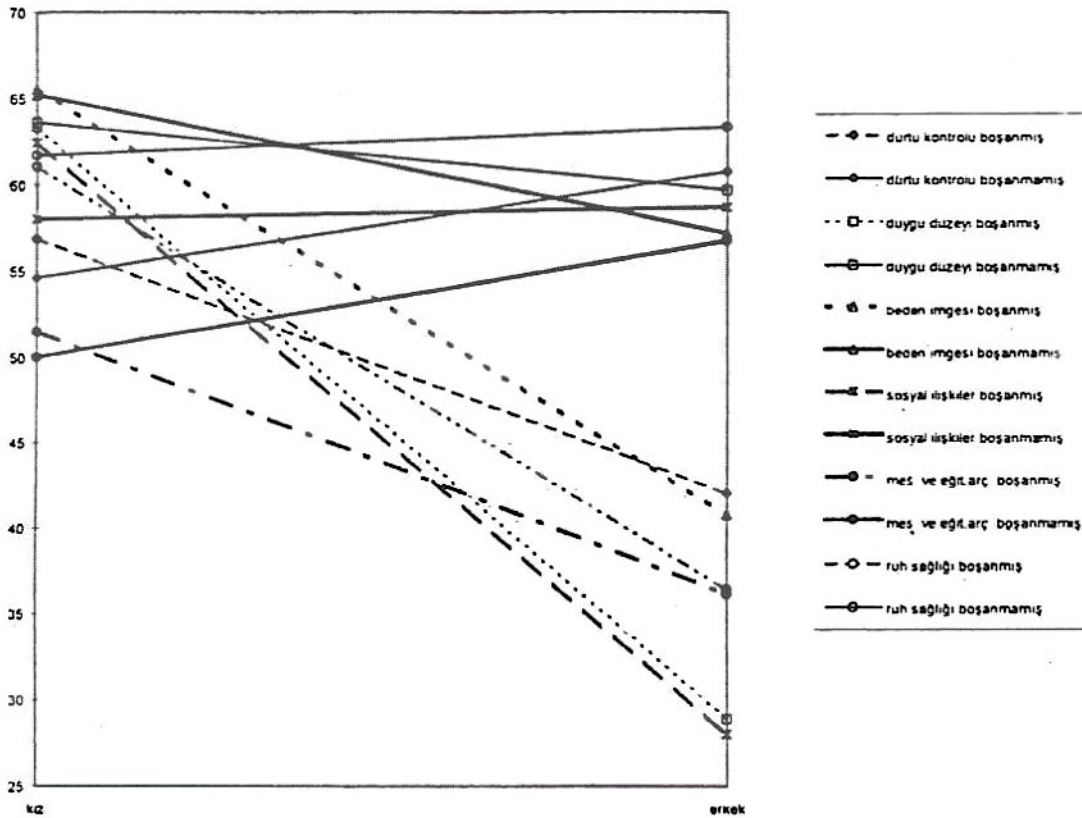
Değişim Kaynağı	Dürtü Kontr.	Duygu Düzeyi	Beden İmgesi	Sosyal İlişkiler	Mes. ve Eğit. Amaç	Aile İlişkileri	evre Uyumu	Ruh Sağlığı
A: Aile Yapısı	2.14	5.00*	2.01	2.44	3.56	8.85*	2.00	3.67
B: Cinsiyet	0.55	9.93**	13.39**	6.90*	0.56	6.64*	11.09**	3.75
AXB	7.68*	8.37**	3.98*	13.21**	9.53**	3.41	1.13	5.67*

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

Buna göre boşanmaya bağlı olarak anılan alt ölçeklerden alınan puanlar arasında anlamlı farklılıklar vardır. Tablo 3'de görüldüğü gibi duygu düzeyi ($F=9.93$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$), beden imgesi

daha düşük puan aldıkları görülmüştür (Bkz: Şekil 1).

Şekil 1: Aile Yapısı X Cinsiyet Ortak Etkisi

si ($F=13.39$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$), sosyal ilişkiler ($F=6.90$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$), aile ilişkileri ($F=6.64$; $df=1$ ve 50 ; $p<.05$) ve çevre uyumu ($F=11.09$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$) alt ölçeklerinde cinsiyet değişkeninin temel etkisi de anlamlı bulunmuştur. Anılan alt ölçeklerde erkekler kendilerini kızlardan daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Aile yapısı ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisinin anlamlı olduğu alt ölçekler ise dürtü kontrolü ($F=7.68$; $df=1$ ve 50 ; $p<.05$), duygu düzeyi ($F=8.37$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$), sosyal ilişkiler ($F=13.21$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$), mesleki ve eğitimsel amaçlar ($F=9.53$; $df=1$ ve 50 ; $p<.01$) ve ruh sağlığı ($F=5.67$; $df=1$ ve 50 ; $p<.05$) (Bkz Tablo-3). Buna göre sözü edilen alt ölçeklerden tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen deneklerin aldıkları puanlar cinsiyete bağlı olarak değişmiştir. Tek ebeveynli aileden gelen erkeklerin anılan alt ölçeklerde iki-ebeveynli aileden gelen erkeklerden ve tek ebeveynli aileden gelen kızlardan

Offer Kendilik İmgesi Ölçeğini'nin cinsel tutumlar, başatme ve bireysel değerler alt ölçeklerinden alınan puanlara uygulanan varyans analizi sonuçlarına göre aile yapısı ve cinsiyet değişkenlerinin temel etkileri anlamlı düzeyde değildir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen farklı cinsiyetteki üniversite öğrencileri Offer Kendilik İmgesi Ölçeğinin 11 alt ölçeği açısından karşılaştırılmıştır. Boşanma değişkeni açısından bulgular incelendiğinde, duygu düzeyi ve aile ilişkisi alt ölçeklerinde tek ebeveynli aileden gelen denekler iki-ebeveynli aileden gelen deneklerden daha düşük puan almışlardır. Cinsiyet değişkeni açısından yapılan karşılaştırmalarda ise duygu düzeyi, beden imgesi, sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve çevre uyumu alt ölçeklerin-

de erkekler kendilerini kızlardan daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Boşanma ve cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisinin anlamlı olduğu alt ölçekler ise dürtü kontrolü, duygu düzeyi, sosyal ilişkiler, mesleki ve eğitimsel amaçlar ve ruh sağlığı alt ölçekleridir. Buna göre sözü edilen alt ölçeklerden tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen deneklerin aldıkları puanlar cinsiyete bağlı olarak değişmiştir. Tek ebeveynli aileden gelen erkeklerin anılan alt ölçeklerde iki-ebeveynli aileden gelen erkeklerden ve tek ebeveynli aileden gelen kızlardan daha düşük puan aldıkları görülmüştür.

Genel olarak Offer Kendilik İmgesi alt ölçekleri açısından bulgular incelendiğinde, tek ebeveynli aileden gelen öğrencilerin duygu düzeyi ve aile ilişkileri alt ölçeklerinde iki-ebeveynli aileden gelen öğrencilerden daha düşük puanlar aldıkları, bir başka deyişle kendilerini daha olumsuz olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Elde edilen bulgular bu alanda yapılan araştırmaların bulgularını destekler yöndedir (Amato 1993, Bronstein ve ark. 1993, Dawson 1991). Örneğin yapılan bir çalışmada boşanmış tek-ebeveynli aileden gelen ergenlerin ebeveynler ile ilişkiler ve duygusallık gibi kendilik kavramının çeşitli boyutlarında iki-ebeveynli aileden gelen ergenlerden daha düşük puan aldıkları bulunmuştur (Bronstein ve ark. 1993). Ayrıca başka bir araştırmada, ebeveynleri boşanmış olan yetişkinlerin psikolojik uyumunu inceleyen geniş kapsamlı bir meta-analiz çalışması yapılmış ve ebeveynleri boşanmış olan yetişkinlerin psikolojik uyumunun ve ebeveynleri iki-ebeveynli olan yetişkinlerden daha düşük olduğu görülmüştür (Amato ve Keith 1991a).

Tek ebeveynli aileden gelen ergenler ile iki-ebeveynli aileden gelen ergenler arasında farklılıkların ortaya çıkmasının çeşitli nedenleri olabilir. Boşanmış ailedeki ergen ile ebeveyn arasındaki kaygı ve gerginliğin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu özellikle aile ilişkilerinde kendilik algısı puanlarının daha düşük olmasına yol açmaktadır. Nitekim yapılan bu araştırmada Offer Kendilik İmgesi ölçeğinin aile ilişkileri alt ölçeğinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bir başka neden, toplumun tek ebeveynli aileye karşı olan olumsuz tutumu ergenin kendilik kavramını ve dolayısıyla da öz-güvenini zedeleyebilir.

Annenin çocuğunun bütün sorumluluklarını alamaması, daha doğrusu hepsine birden ulaşmaması ergenin öz-güvenini olumsuz yönde etkilemektedir. Boşandıktan sonra anneye yaşamak hem çocukları hem de ergenleri yeni bir yaşama hazırlamaktadır. anneye birlikte yaşamak özellikle ergenin meslek seçimini, yeterli olma duygusunu, başarıyla ilgili davranışlarını ve öz-güvenini etkilemektedir. Çünkü sadece anneye yaşamak çocuğa evli anneye yaşamaktan daha farklı bir sosyalleşme çevresi sağlamaktadır (Barber ve Eccles 1992). Ayrıca anneye yaşayan çocuklar okul çalışmalarında ve derslerinde iki-ebeveynli aileden gelen çocuklara göre daha az yardım ve destek almaktadırlar. Dolayısıyla sadece annenin alması çocukların okul başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Astone ve McLanahan 1991). Aynı şekilde çoğu çalışmada tek ebeveynin yanında yaşayan çocukların, yiseyi iki ebeveyni olan aileden gelen çocuklardan daha zor bitirdikleri veya üniversiteye hiç devam etmedikleri ya da yarıda bıraktıkları bulunmuştur (Amato 1988).

Ancak yazılı kaynaklar incelendiğinde tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen çocuklar arasında ölçülen değişkenler açısından anlamlı farklılıkların olmadığını gösteren bulgulara da rastlanmaktadır (Grant ve ark. 1993). Örneğin Grant ve ark. (1993) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada üniversiteye uyum puanları açısından tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen denekler arasında anlamlı farklılıklar elde etmemiştir. Boşanmayla ilgili çalışmalarda görülen çelişkili bulgular çeşitli faktörlere bağlanabilir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri karşılaştırılırken çocuğun yaşı, boşanmadan sonra geçen zaman, ailenin gelir düzeyi ve ebeveynlerin eğitim düzeyi gibi değişkenlerin kontrol edilmesi gerekmektedir (Smith 1990, Long ve ark. 1987).

Yapılan bu çalışmada cinsiyet değişkeni açısından bulgular incelendiğinde, erkek öğrencilerin duygul düzeyi, beden imgesi, sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve çevre uyumu alt ölçeklerinde kızlardan daha olumsuz olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular bu alanda yapılan çalışmaların bulgularını destekler yöndedir (Hetherington ve ark. 1989, Speilgelman ve ark. 1991, Barber ve Eccles 1992). Ülkemizde Özbay ve ark. (1991)

üniversite öğrencileri ile çalışan ergenleri kendilik imgesi açısından karşılaştırmışlardır. Anılan çalışmada, çalışmamızın bulgularından farklı olarak kendilik imgesinin alt ölçekleri açısından cinsiyete göre anlamlı farklılaşma gösteren dokuz alt ölçeğin altısında kızların daha olumsuz kendilik imgesi belirttikleri görülmüştür (dürtü kontrolü, cinsel tutumlar, başetme, beden imgesi, duygu düzeyi ve ruh sağlığı). Erkekler ise bireysel değerler, çevre uyumu ve mesleki ve eğitimsel amaçlar alt ölçeklerinde daha olumsuz kendilik imgesi belirtmişlerdir. Dolayısıyla sadece çevre uyumu alt ölçeğinde elde edilen bulgular çalışmamızın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Başka bir çalışmada ise Offer Kendilik İmgesi Ölçeği ile Kendilik Saygısı üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde karşılaştırılmış ve sadece cinsel tutumlar alt ölçek puanları açısından cinsiyetin temel etkisi anlamlı bulunmuştur (Dereboy ve ark. 1994). Kız öğrenciler anılan alt ölçeklerde erkeklerden daha düşük puan almışlardır. Genel olarak bakıldığında, cinsiyet değişkeninin temel etkisine ilişkin bulguların çelişkili olduğu görülmektedir. Ancak kendilik imgesi ölçeği kullanılarak yapılan çalışmalarda kullanılan örneklem grupları birbirlerinden farklıdır. Dolayısıyla, kendilik imgesi açısından cinsiyetler arasındaki yorumlanırken bu gibi noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca bu çalışmada, tek ebeveynli aileden gelen erkek öğrenciler dürtü kontrolü, duygu düzeyi, sosyal ilişkiler, mesleki ve eğitimsel amaçlar ve ruh sağlığı alt ölçeklerinde iki-ebeveynli aileden gelen erkek öğrencilerden ve tek ebeveynli aileden gelen kız öğrencilerden kendilerini daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Çalışmamızda bilindiği gibi tek ebeveynli aileden gelen, ancak anneye yaşayan denekler alınmıştır. Dolayısıyla aynı cinsiyetteki ebeveyni ile yaşamak çocuklar için daha olumlu bir yaşantı olabilir. Nitekim yazılı kaynaklar incelendiğinde, boşanmanın erkek çocukları için kızlardan daha kötü bir yaşantı olduğu ve özellikle babanın olmamasının erkek çocukları için daha stres verici bir olay olduğu belirtilmektedir (Hetherington ve ark. 1989). Boşanmadan sonra anneye yaşayan kız çocuklarına kıyasla, erkek çocukların hem evde hem de okulda arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle ilişle-

rarası ilişkilerde daha çok problemlili davranışlar gösterdikleri bulunmuştur (Spigelman ve ark. 1991). Sözü edilen bulgular çalışmamızın aile ilişkileri ve sosyal ilişkiler alt ölçeklerinden elde edilen bulgularla tutarlıdır. Ancak çalışmamızın bulgularından farklı olarak bazı çalışmalarda tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen çocuklarda cinsiyet farklılığı görülmemiştir (Allison ve Furstenberg 1989, Amato ve Keith 1991). Örneğin yapılan çalışmaların bazılarında boşanmanın kendilik saygısı açısından cinsiyetler arasında farklılık yaratmadığı görülmüştür (Beer 1989). Ayrıca yapılan bir çalışmada, babasıyla kalan erkek çocukların babasıyla kalan kız çocuklarından daha olgun, daha sosyal ve bağımsız oldukları ve öz-güvenin daha yüksek olduğu görülmüştür (Hetherington ve ark. 1989).

Yapılan bu çalışmada tek ebeveynli ve iki-ebeveynli aileden gelen üniversite öğrencilerinin kendilik imgesi incelenmiştir. Ancak ülkemizde boşanma konusunda yapılan çalışmaların çok sınırlı olması nedeniyle karşılaştırma yapılabilmesi bazı önemli noktaları açık bırakmıştır. Boşanma ile ilgilenen araştırmacıların bir kısmı bu konuda yapılan araştırmaları kullandıkları desen ve örneklem açısından eleştirmişlerdir. Boşanmayla ilgili boylamsal çalışmalara ihtiyaç olduğu ve çocuklarda boşanma sonucu olarak görülen bazı davranışların boşanmadan önce zaten var olan özellikler olabileceği konusu tartışılmıştır. Boylamsal bir bakış açısı olmadan görülen farklılıkların hepsine boşanmanın bir sonucu olarak bakılmaması gerektiği belirtilerek, örneklem açısından küçük ve evreni yansıtmayan araştırmalar eleştirilmiştir (Barber ve Eccles 1992). Yapın bu araştırmada da çok küçük bir örneklem kullanıldığı için genelleme yapılırken dikkatli davranılması gerekmektedir. Ancak kültürümüzde boşanma oranının diğer kültürlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu ve denek olarak üniversite öğrencilerinin yer aldığı düşünüldüğünde, özellikle bu yaş grubunda boşanmış aileden gelen üniversite öğrencisi bulmada oldukça zorlanılmıştır. Dolayısıyla boşanma konusu incelenirken değişkenlerin çok iyi seçilmesi, mümkün olan kontrollerin yapılması, daha geniş bir örneklem üzerinde ve değişik yaş grupları ele alınarak çalışılması gerekli görülmektedir. İleride özellikle ülkemizde, boşanma

konusunda yapılacak olan çalışmalarla daha aydınlatıcı sonuçlara varılabileceği ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Allison PD, Furstenberg FF (1989) How marital dissolution affect children: Variations by age and sex. *Devel Psych* 25: 540-549.
- Amato PR (1987) Family processes in intact, one-parent and step-parent and step-parent families: The child's point of view. *J Marriage* 49: 327-337.
- Amato PR (1988) Long-term implications of parental divorce for adult self-concept. *J Fam Iss* 9:201-213.
- Amato PR, Booth A (1991) Consequences of parental divorce and marital unhappiness for adult well-being. *Soc Forc* 69:895-914.
- Amato PR, Keith B (1991a) Parental divorce and adult well-being: A Meta-analysis. *J Marriage* 53: 43-58.
- Amato PR, Keith B (1991b) Parental divorce and the well-being of children: A Meta-analysis. *Psychol B* 110: 26-46.
- Astone NM, McLanahan SS (1991) Family structure, parental practices, and high school completion. *Am Social R* 56: 309-320.
- Barber BL, Eccles JS (1992) Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family and work-related values, behavior, and aspirations. *Psychol B* 111: 108-126.
- Beer J (1989) Relationship of divorce to self-concept, self-esteem, and grade point average of fifth and sixth grade school children. *Psychol Rep* 65: 1379-1383.
- Belsky J (1990) Parental and nonparental child care and children's Socioemotional development: A decade in review. *J Marriage* 52: 885-903.
- Bronstein P, Clauson, J, Stoll MF, Abrams CL (1993) Parenting behavior and children's social, psychological, and academic adjustment in diverse family structures. *Fam Relat*, 42: 268-276.
- Çuhadaroğlu F, Sonuvar B, Özusta Ş (1992) Offer kendilik imgesi ölçeği uyarlama çalışması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, R Bayraktar ve İ Dağ (ed.) Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.
- Davson DA (1991) Family structure and children's health and well-being: Data from the 1988 national health interview survey on child health. *J Marriage* 53: 573-584.
- Dereboy F, Dereboy Ç, Coşkun A, Coşkun B (1994) Özdeğer duygusu, öz imgesi ve kimlik duygusu. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 1(1): 3-12.
- Fine MA, Moreland JR, Schwebel AI (1983) Long-term effects of divorce on parent-child relationships. *Devel Psych* 19: 703-713.
- Furstenberg FF, Nord CW (1987) Parenting apart: Patterns of childrearing after marital disruption. *J Marriage* 47:893-904.
- Gabardi L, Rosen LA (1991) Differences between college students from divorced and intact families. *J Divor Rem* 15: 175-191.
- Garber RJ (1991) Long-term effect of divorce on the self-esteem of young adults. *J Divor Rem* 17: 131-137.
- Glenn ND, Kramer KB (1987) The marriages and divorces of the children of divorce. *J Marriage* 48: 905-912.
- Grant LS, Smith TA, Sinclair JJ, Salts CJ (1993) The impact of parental divorce on college adjustment. *J Divor Rem* 19: 183-193.
- Hetherington EM (1979) Divorce: A child's perspective. *Am Psychol* 34:851-858.
- Hetherington EM, Stanley-Hagan M, Anderson ER (1989) Marital transitions a child's perspective. *Am Psychol* 44: 303-312.
- Hodges WF, Bloom BL (1984) Parent's report of children's adjustment to marital separation: A longitudinal study. *J Divorce* 8: 33-50.
- Jennings MA, Salts CJ, Smith TA (1991) Attitudes towards marriage: Effects of parental conflict, family structure, and gender. *J Divor Rem* 17: 67-79.
- Long N, Forehand R, Fauber R, Brody GH (1987) Self-perceived and independently observed competence of young adolescents as a function of parental marital conflict and recent divorce. *J Abn C Psy* 15: 15-27.
- Newcomer S, Udry JR (1987) Parental marital status effects on adolescent sexual behavior. *J Marriage* 49: 235-240.
- Özbay MH, Şahin N, Hıncal G ve ark. (1991) Ergenlikte benlik imajı: Çalışan ve öğrenci ergenler arasında karşılaştırmalı bir çalışma. *Türk Psikiyatrisi Dergisi* 2(2): 82.
- Rutter M (1987) Psychosocial resilience and protective mechanisms. *Am J Ortho Psychol* 57: 316-331.
- Smith TE (1990) Parental separation and adolescents academic self-concepts: An effort to solve the puzzle of separation effects. *J Marriage* 52: 107-118.
- Spigelman G, Pigelman A, Englesson I (1991) Hostility, aggression and anxiety levels of divorce and nondivorce children as manifest in their responses to projective test. *J Pers Assess* 56: 438-452.
- Swartzman-Schatman B, Schinke SP (1993) The effect of midlife divorce on late adolescent and young adult children. *J Divor Rem* 19:209-218.